

Heli Ponto

Kohtaamisten monet kasvot – tutkijan lukuisat positiot

Nuoruuden maantieteen tutkija kohtaa lukuisia tutkimuksen tekemiseen liittyviä eettisiä valintoja. Hänen on päätettävä teoreettinen lähestymistapa, otettava käyttöön sopivat tutkimusmenetelmät, tehtävä yhteistyötä vanhempien ja opettajien kanssa ja tietysti kohdattava nuoret. Tutkijan on myös pohdittava miten nuorten ”äänet” tulevat kuuluviin mahdollisimman aidolla tavalla. Tähän kaikkeen vaikuttaa tutkijan oma positio, eli tutkijan asemoituminen suhteessa tutkimuskohteeseen. Pohdin tässä kirjoituksessa tutkijan position merkitystä ja tutkimuksen eettisiä kysymyksiä lapsuuden ja nuoruuden tutkijan näkökulmasta.

Kuten Gillian Rose (1997) on todennut, maantieteellinen tieto on aina suhteessa siihen, ketkä tietoa tuottavat. Tieto siis suhteutuu subjektiin ja hänen positioihinsa. Tutkimuksen tekemisessä yksilön positio ja erityisyys on aina otettava huomioon (McDowell 1992), koska tieto asemoituu aina tuottajaansa ja tilanteisiin, joihin tekijän subjektiivisuus vaikuttaa (Rose 1997). Tätä taustaa vasten peilaten pohdin tässä kirjoituksessa omia kokemuksiani ja positioitani tutkimuksessa. Esittelen lyhyesti kaksi esimerkkiä arkisista kohtaamisista aineistonkeruuvaiheessa, ja pohdin näiden kohtaamisten herättämiä eettisiä kysymyksiä. Aineisto on koottu väitöstutkimustani varten, jossa tarkastelen lukioikäisten nuorten arjen reittejä kaupunkiympäristöissä. Tein yhteistyötä kolmen pääkaupunkiseudulla sijaitsevan lukion kanssa. Käytin yhtenä aineistonkeruumenetelmänä liikkeessä tehtäviä keskusteluja (engl. *go-along interview*), johon Margarethe Kusenbachin (2003) menetelmällinen kehittäminen on pitkälti vaikuttanut.

Aloittaessani tutkimusaineiston keräämisen olin vasta-alkaja myös tutkijana. Kerron tässä erään mieleen jääneen kohtaamisen, joka kuvastaa tutkijan positioiden moninaisuutta. Olimme sopineet yhteistyöopettajan kanssa tapaamisen opettajainhuoneeseen, jossa odottelin häntä hieman etuajassa. Minua lähestyi vanhempi miesopettaja kysyen terävästi: ”Ketäs sinä täällä odottelet?” Hämmennyin hänen napakasta äänensävyystään, mutta esittelin itseni, kerroin sovitusta tapaamisesta, ja mainitsin tekeväni väitöstutkimusta arjesta ja paikan kokemisesta. Hän vaihtoi yllättyneenä äänensävyään ja kysyi: ”Ai tarvitseeko paikan kokemisenkin kyseenalaistaa?” Tämä näennäisen pieni tapahtuma herätti minussa monenlaisia ajatuksia

ja tunteita. Tulkitsin tilanteen niin, että hän oletti minun olevan koulun oppilas, joka oli odottamassa tapaamista. Koin tutkimukseni ja läsnäolon tulleen kahdella tapaa kielletyksi. Hän oli ilmeisen tietämätön sopimastani tapaamisesta, ja siksi kyseenalaisti oikeuteni olla opettajainhuoneessa. Puolustin läsnäoloani kertomalla sovitusta tapaamisesta, jonka hän hyväksyi. Koin kuitenkin, että tämän jälkeen hän jatkoi kyseenalaistamista kritisoimalla tutkimukseni tarpeellisuutta.

En tietenkään voi olla täysin varma hänen motiiveistaan ja ajatuksistaan, joten lienee varmintä kiinnittää huomio omaan reaktiooni. Allekirjoitan Holtin (2004) väitteen siitä, että tutkija voi kokea olevansa haavoittuvainen neuvotellessaan aikuisten portinvartijoiden kanssa pääsystä koulun ”mikroilmapiiriin”. Kuten David Jansson (2010) on huomauttanut, tutkijan tunneperäiset reaktiot on usein jätetty valitettavan vähäiselle huomiolle. Vaikka nuori ikäni on epäilemättä hyödyttänyt minua tutkimuksessani (ks. Jansson 2010), näin ei kuitenkaan ollut aina. Edellä esitelty kohtaaminen harmistutti minua, mutta samanaikaisesti huomasin itsekin kyseenalaistavani tutkimukseni tarkoituksenmukaisuutta ja pohtivani rooliani nuorena tutkijana. Edustanko nuoria vai aikuisia? Millaisia positioita minulla on tutkimusprojektissani? Vaikka näihin kysymyksiin ei ole yksiselitteisiä vastauksia, jälkikäteen voin todeta positioini vaihdelleen tilanteen mukaan. Olin esimerkiksi välillä aikuinen tutkija, toisinaan osa nuorten joukkoa – ja jotain näiden väliltä. Toisin sanoen tutkijalla ei ole yhtä yhtenäistä positiota.

Kerron esimerkin toisesta tutkimukseen liittyvästä kohtaamisesta. Olin juttelemassa parkkipaikalla erään nuoren naisen kanssa, jota kutsun tässä Saraksi. Keskustelumme polveili erilaisissa arjen tapahtumissa. Yhtäkkiä tapasimme ohikulkumatkalla olevan Saran miespuolisen ystävän. Nuori mies alkoi kerrata edellisviikonlopun tapahtumia, jolloin he olivat olleet juhlimassa. Hän säästi sanojaan roimasti kiroillen. Tilanne oli ohi kahdessa minuutissa, ja nuori mies lähti pois. Saran ystävä ei selvästikään huomannut meidän tekevän tutkimusta, vaan ilmeisesti oletti minut Saran ystäväksi. Sara vaikutti silminnähden nolostuneelta. Ehkä Sara olisi halunnut selittää hänelle meidän tekevän tutkimusta tai esitellä meidät toisillemme? Kenties Sara pettyi ystävänsä, joka sai hänet (tahattomasti) nolostumaan?

Saran lisäksi myös minä olin hyvin hämmennyt. Tutkijana mietin kuumeisesti, miten reagoin tilanteeseen. Analysoin kohtaamista ainakin kolmesta näkökulmasta käsin. Marilyns Guilleminin ja Lynn Gillamin (2004: 264) puhuvat ”käytännön etiikasta” viitaten nopeisiin päätöksiin, joita tutkija joutuu tekemään tutkimustilanteissa. Tutkijan etiikkaani nojaten koin, että minun on parempi kysyä tilanteesta mieluummin liian vähän kuin tungetella liiaksi. Toisaalta reagoin tilanteeseen myös kulttuurisesta näkökulmasta. Koska minä ja Sara jaamme ainakin joiltain osin saman kulttuurin, päätin toimia oikeaksi kokemieni kulttuuristen ohjeiden mukaan. Tämän pohjalta päätin olla kysymättä mitään Saran ystävältä ja jättää tilanteen ikään kuin huomioimatta. Mielestäni on kuitenkin merkittävää, että reagoin tilanteeseen edellisten ohella myös oman persoonallisuuteni ja tunteideni mukaisesti. Vaikka olin kohtaamisessa tutkijana ja kulttuurini edustajana, olin mukana myös tuntevana persoonana. Sarah Moser (2008) on osuvasti tarttunut tunteiden ja persoonan merkityksen tarkasteluun, mikä on vähän käsitelty teema. Halusin kunnioittaa Saraa, ja pidin ilmeeni rauhallisena ja ystävällisen vastaanottavana, jotta en pahentaisi tilannetta. Tämä oli toimiva ratkaisu, ja hetken kuluttua Sara palasikin tapahtuneeseen sanallisesti. Tämä satunnainen kohtaaminen muutti tilanteen tunnelmaa. Hetkellisen hämmennyksen jälkeen keskustelumme syveni entisestään. Vaikka odottamaton tapahtuma oli luultavasti tärkein tunnelman muutokseen vaikuttanut tekijä, uskon omalla reaktiollani olleen merkitystä tunnelman jatkumiseen.

Tutkimuksen tekeminen on usein yllätyksellistä ja ajatuksia sekä tunteita herättävää. Kohtasin tutkimusprojektin aikana lukuisia ihmisiä niin osallistujien kanssa kuin yksinkin. Tutkimuksen ulkopuoliset henkilöt tulivat haastattelutilanteisiin yllättävinä vieraina, mutta emme olisi välttämättä koskaan tulleet keskustelleeksi tietyistä aiheista ilman heitä. Jos sattuma ja yllätyksellisyys sävyttävät arkea, niin miksi niitä tulisi vältellä tai pelätä tutkimustilanteessa, etenkin jos tutkimusaiheena on arki? Vaikka yllätyksellisyyttä ei välttelisi, niin

odottamattomat tapaukset haastattelutilanteissa saattavat tuntua eettisesti hankalilta. Olen kokenut tutkimuksen tekemisen myötä epäonnistumisia enkä välttämättä ole aina osannut reagoida ”oikein” (ks. Robson *et al.* 2009). Olen kuitenkin oppinut, että tutkijan on tärkeä ymmärtää, että tunneperäisesti reagoimisen ei tarvitse vähentää tutkijan ammattimaisuutta tai asiantuntijuutta. Tämä on tärkeä huomio, sillä tutkijan persoona on aina osa tutkijan identiteettiä – ja samanaikaisesti osa tutkimusta. Edellisen lisäksi haluaisin kiinnittää huomiota käsitykseen tutkijan positioista. Tutkija asemoituu jatkuvasti uudelleen tutkimuskohteeseen tutkijan, ympäristön ja tutkittavan välisessä interaktiossa. Siksi positio on alati muuttuva ja yksinkertaisia määritelmiä pakeneva. Jos tutkijan position ymmärretään sisältävän myös emotionaaliset reaktiot, voisi olla tarpeen puhua tutkijan positioista monikossa yksikön asemesta.

Lähteet

- Guilleminin, Marilyns, & Gillam, Lynn (2004). Ethics, reflexivity, and “ethically important moments” in research. *Qualitative Inquiry* 10:2, 261–280.
- Holt, Louise. 2004. The “Voices” of children: de-centring empowering research relations. *Children’s Geographies* 2:1, 13–27.
- Jansson, David (2010). The head vs. the gut: emotions, positionality, and the challenges. *Geoforum* 41:1, 19–22.
- Kusenbach, Margarethe (2003). Street phenomenology. The go-along as ethnographic research tool. *Ethnography* 4:3, 455–485.
- McDowell, Linda (1992). Doing gender: feminism, feminists and research methods in human geography. *Transactions of the Institute of British Geographers* 17:4, 399–416.
- Moser, Sarah (2008). Personality: a new positionality? *Area* 40:3, 383–392.
- Rose, Gillian (1997). Situating knowledges: positionality, reflexivities and other tactics. *Progress in Human Geography* 21:3, 305–320.
- Robson, Elsbeth, Porter, Gina, Hampshire, Kate & Bourdillon, Michael (2009). ‘Doing it right?’: working with young researchers in Malawi to investigate children, transport and mobility. *Children’s Geographies* 7:4, 467–480.